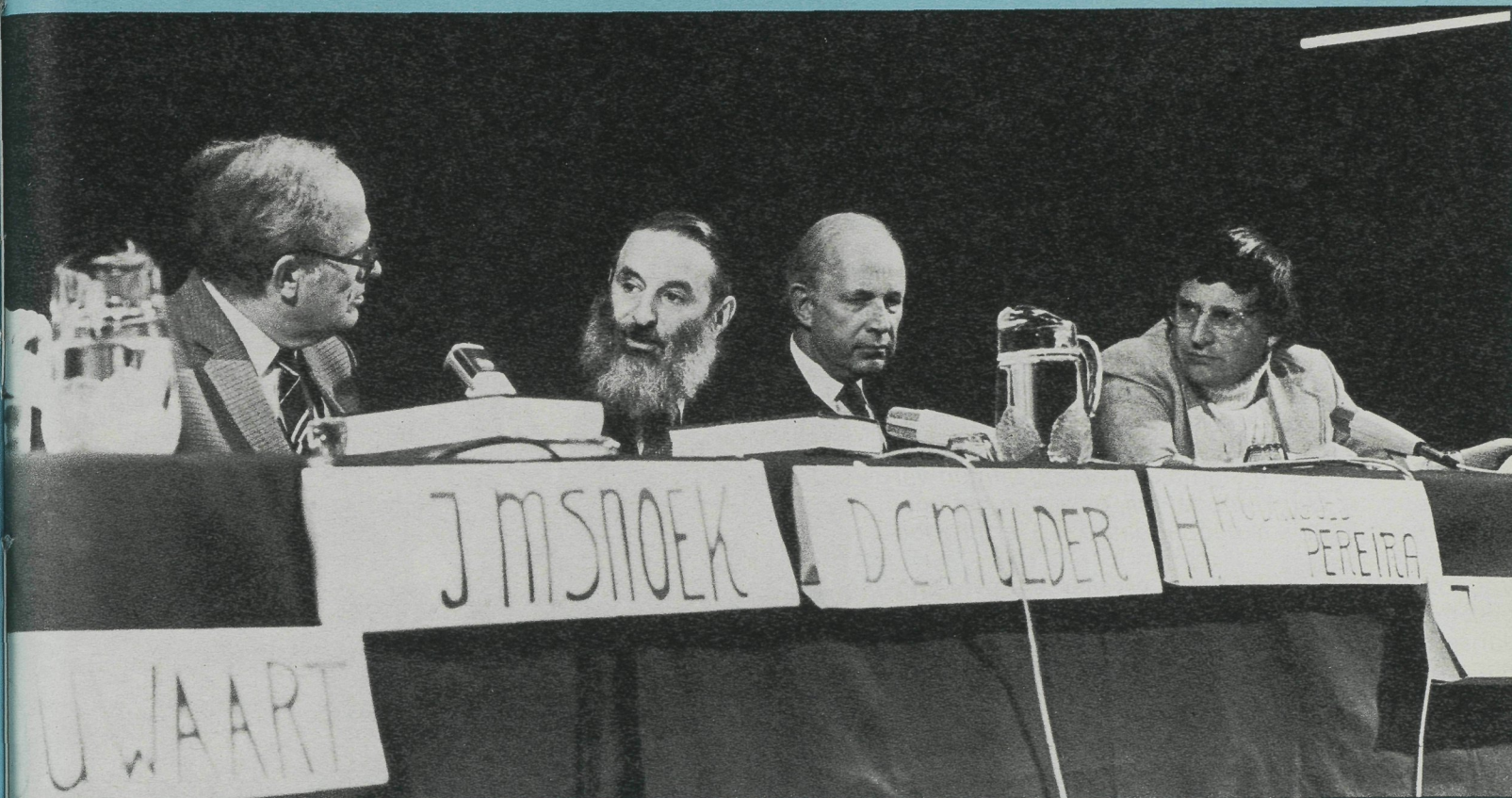

(Foto: Bram de Hollander)

dit onderwerp. Jansen haalt uit andere landen nog vreselijker verhalen op.

Gevaar

Er zit ook een gevaar in Jansens boek. In een Wendig-nummer, november 1966 liet Abel Herzberg in een artikel over anti-semitisme de volgende waarschuwing horen:

„Je kunt (...) niet tot enig verantwoord begrip over het verschijnsel doordringen, als je het uit het volle maatschappelijke leven licht en geïsoleerd gaat beschouwen.” Jansen deed dit wel en erkent dat ook: *„Het gaat in dit boek alléén om de factor van de christelijke theologie, want nooit eerder in de geschiedenis van de mensheid werd waarschijnlijk zo hartverscheurend manifest, dat „Theologie das gefährlichste Abenteuer des Menschegeistes” is”*. (pag. 58). Juist dat laatste had een waarschuwing moeten zijn om niet alleen op avontuur te gaan.

Herzberg: *„Je moet het op de een of andere manier onderbrengen in het totaal der anti-bewegingen, die zich in de wereld voordoen. Want hoe opvallend en hoe hardnekkig het ook moge zijn, het staat niet op zichzelf en valt niet zomaar uit de lucht. Wie er zich in gaat verdiepen, komt, voordat hij weet waar hij aan toe is, in de nauwelijks doordringbare jungle der menselijke groepsverhoudingen terecht. Hij moet, wil hij niet het gevaar lopen daarin reddeloos te verzinken, enig spoor kunnen volgen, en is daarom verplicht iets te weten te komen omtrent de moderne sociologie en allerlei vertakkingen daarvan, omtrent massa-psychologie, omtrent oorzaken, functie en gevolgen van het narcisme, de agressie, de vooroordelen, en wat niet allemaal meer, die er onder de mensen en de mensengroepen leven. Hij komt er niet met een levensbeschouwelijke benadering van de feiten, die hij waarneemt.”*

„Waar ligt de grens tussen theologisch anti-judaïsme en racistisch anti-semitisme?” vroeg de Leidse historicus prof. dr. J. van den Berg op de forumavond

van de VU. Uit Jansens boek wordt men daarover inderdaad niet veel wijzer. Veelvuldig hebben de nazi's toen dat in hun kraam te pas kwam zich beroepen op Maarten Luther. Julius Streicher deed dat zelfs nog in de Neurenbergse verdachtenbank. Maar was dat beroep terecht, hoe weerzinwekkend Luthers geschrijf over de Joden ook was? Prof. Van den Berg achtte het voorbeeld van Luther een voorbeeld *„wat een riskant bedrijf theologie is”* en waarschuwde voor versluiering van de zaak: het anti-semitisme van de nazi's was wezenlijk anders.

Herzberg: *„Het Duitse anti-semitisme, ook onder een belangrijk deel der geestelijkheid, is in ieder geval — soms zelfs expliciet — een opstand tegen het christendom geweest.”* En indrukwekkend zijn de zinnen, die hij aan deze stelling laat voorafgaan: *„Meer dan eenmaal is het vermoeden uitgesproken, dat het christendom er wel in geslaagd is het heidendom in zijn aanhangers te onderwerpen, maar niet het uit te roeien, waardoor de gedoopte mens de godsdienst weliwaar volgt en gehoorzaamt, maar in ogenblikken van diepe crisis niet anders dan het roofdier zijn dompteur. Een element van opstandigheid tegen de, met zijn natuur strijdige leer, blijft hem onbewust over.*

Wat hij de Joden verwijt is daarmee in wezen niet, dat zij Christus hebben gedood, en ook niet, dat zij hem niet volgen, maar dat zij hem hebben voortgebracht.”

Wie Mein Kampf leest krijgt inderdaad de indruk dat daar de schoen wringt. En het is alleen maar pijnlijk voor de christenheid dat Hitler voor de verwezenlijking van zijn doeleinden slechts vervolging van een minderheid noodzakelijk achtte, die echt inging tegen wat hij zag als „de onwrikbare wetten van de natuur.”

Israël

Behalve prof. Van den Berg, dr. Hans Jansen en dr. Schoneveld en voorzitter prof. Mulder zaten die